

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА
ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Цивільне процесуальне право України

на тему:

**Участь у цивільному процесі експерта та спеціаліста:
порівняльно–правовий аспект**

Виконав:

студент групи Пб-21

Барабан Святослав

Науковий керівник:

к.ю.н. Руденок О.А.

Тернопіль, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	5
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЕКСПЕРТА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	5
1.1. Експерт як учасник цивільного процесу.....	5
1.2. Висновок експерта та його значення як засобу доказуванняі.....	11
РОЗДІЛ 2.....	18
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛІСТА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	18
2.1. Поняття та завдання участіі спеціаліста в цивільному процесі.....	18
2.2. Процесуальнаі діяльність спеціалістів на окремих стадіях цивільного судочинстваі.....	22
РОЗДІЛ 3.....	27
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНО–ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА І СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	27
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. Важливе значення в контексті виконання завдань цивільного судочинства (справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ) відіграє процесуальна діяльність інших учасників судового процесу, чільне місце серед яких займають експерт та спеціаліст. Це зумовлено тим, що забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, в багатьох випадках залежить від застосування в цивільному судочинстві спеціальних знань. Актуальність дослідження проявляється насамперед в тому, що застосування таких знань в цивільному процесі, що зумовлюється насамперед використання послуг експертів та спеціалістів, суттєво розширює можливості учасників справи, а також їх представників щодо отримання доказової інформації у сфері, яка потребує доказування.

Ступінь розробленості обраної проблеми в науковій літературі. Питання, досліджені у курсовій роботі, були предметом вивчення науковців у галузі права: Баглай Т.О., Бисага Ю. М., Заборовський В. М., Бухонський С. О., Васильєв В. М., Глушкова Д. Г., Грабовська О., Вілінський М., Заяць О., Скриньковський Р., Кіреєва Н.О., Скорич О.О., Кравченко А.В., Зеленкова І.І., Лазько О. М., Матвійчук В. К., Поліщук М. Г., Теремецький В., Петровський А., Ходанович В.О., Штефан А. С., Шульженко А. В.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які складаються при здійсненні експертом та спеціалістом їхньої діяльності у цивільному судочинстві.

Предмет дослідження – процесуальний статут експерта та спеціаліста у цивільному процесі.

Мета дослідження - дослідження сутності процесуального становища таких учасників судового процесу як експерт та спеціаліст, співвідношення їхніх процесуально–правових статусів.

Завдання дослідження:

розкрити поняття експерта як учасника цивільного процесу:

проаналізувати висновок експерта та його значення як засобу доказування;

визначити поняття та завдання участі спеціаліста в цивільному процесі;
дослідити процесуальну діяльність спеціалістів на окремих стадіях цивільного судочинства;
здійснити порівняльну характеристику процесуально–правового статусу експерта і спеціаліста у цивільному судочинстві.

РОЗДІЛ 1

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЕКСПЕРТА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Експерт як учасник цивільного процесу

Слово «експерт» походить від латинського *expertus* – досвідчений (обізнаний) [11, 44]. Поряд з тим варто також відмітити, що сучасні правові системи світу по-різному регламентують правове становище (статус) експерта. Зокрема, англо-американська доктрина визначає правовий статус експертів як свідків, а європейська континентальна розглядає експертів як помічників судді [11, 44].

У ст. 103 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [34] зазначено, що для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у сфері іншій, ніж право, суд призначає експертизу, у тому числі додаткову, повторну, комісійну чи комплексну експертизу (або де-кілька експертиз) у разі необхідності, за заявою осіб, які беруть участь у справі.

Відповідно до ч. 1 ст. 72 ЦПК України експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Шапіро В. С. вказує, що судовий експерт – це особа, яка має необхідні знання у формі вищої освіти і має право на проведення конкретної судової експертизи, висновок щодо якої є самостійним джерелом доказів [35].

В одній зі своїх праць Т. Баглай зробила висновок, що експерт – це особа, яка має необхідні знання, якій в порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі [1, с. 16].

Відмінним від багатьох визначень є визначення поняття «експерт», наведене у роботі А. Кравченка та І. Зеленкової. Ними висловлено думку, що

судовий експерт – це особа, яка має необхідні знання у формі вищої освіти і має право на проведення конкретної судової експертизи, висновок щодо якої є самостійним джерелом доказів [11, с. 44].

Серед масиву наукових визначень змісту поняття «експерт» заслуговує на особливу увагу позиція О. Заяць та Р. Скриньковського, які у спільній праці навели визначення судового експерта як особи, яка володіє спеціальними (професійними) знаннями, необхідними для з'ясування відповідних (конкретних) обставин справи, а також має право на проведення судової експертизи, яка має особливе значення для матеріалів конкретної (визначеної) справи у суді і письмовий висновок (висновок експерта) щодо якої (на стадії розгляду справи) є самостійним (окремим) джерелом доказів поряд (нарівні) з іншими існуючими (наявними) доказами (письмовими, речовими і електронними) [8, с. 3001].

Так, особливою рисою судового експерта є те, що він не є стороною процесу і не має вмотивованої заінтересованості в кінцевому результаті вирішення цивільної справи на користь однієї із сторін, оскільки його функцією відповідно до законодавства України є проведення дослідження і надання належного (обґрунтованого, об'єктивного) письмового експертного висновку за поставленими перед ним запитаннями, який є самостійним джерелом доказів у суді [8, с. 3002].

Вимоги до осіб, які можуть бути судовими експертами передбачені в Законі України «Про судову експертизу» [24], ст. 10 якого зазначає, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судову експертизу в цивільному судочинстві можуть здійснювати як судові експерти державних спеціалізованих установ, так і експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ. Незалежно від цього судовими експертами можуть бути тільки фахівці, які мають відповідну вищу освіту, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності). В той же час, потрібно врахувати те, що законодавством передбачена вимога, відповідно до якої деякі види експертиз (криміналістичні, судово-медичні і судово-психіатричні) повинні

бути проведені виключно в державних спеціалізованих установах. Крім того, профільний закон передбачає можливість проведення експертиз й іншими фахівцями з відповідних галузей знань, в тому числі й іноземних держав (ст. 23 Закону).

Щодо порядку проведення експертизи в цивільному судочинстві, то ЦПК України (ч. 2 ст. 72) передбачає можливість: 1) призначення експертизи судом; або 2) залучення учасником справи.

Отже, підставою для проведення експертизи, є відповідна ухвала суду або договір з експертом чи експертною установою (якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб). Стаття 9 Закону України «Про судову експертизу» передбачає, що особа або орган, які призначають (замовляють судову) можуть доручити її проведення судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів (<http://rase.minjust.gov.ua/>), або іншим фахівцям з відповідних галузей знань.

Особливість процесуального становища експерта в цивільному судочинстві зумовлена насамперед комплексом його прав, обов'язків та відповідальності, які регламентуються, зокрема ЦПК України, Законом України «Про судову експертизу» та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Інструкція № 53/5) [21].

Так, права експерта в цивільному процесі насамперед передбачені ч. 6 ст. 72 ЦПК України:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;

5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;

6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу».

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Дещо більший перелік таких прав закріплений ст. 13 Закону України «Про судову експертизу», яка надає експерту також право подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта.

Один із прав експерта є право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду, оплата яких здійснюється відповідно до положень Інструкції № 710 [20], та наприклад, постанови КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» [22].

Також експерт наділяється правом відмовитися від надання висновку (якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків – ч. 6 ст. 72 ЦПК України, або ж, коли витребувані додаткові матеріали не надані чи поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань – п. 2.2. Інструкції № 53/5), викладати письмово відповідна питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань та на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав (п. 2.1 Інструкції).

Поряд з правами, на експерта покладається й певне коло обов'язків, що передбачені ч. 3 та 4 ст. 72 ЦПК України:

експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання;

експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції,

а також ст. 12 Закону України «Про судову експертизу» та п. 2.2 Інструкції № 53/5 (слід врахувати, що експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі).

Поряд з обов'язками, п. 2.3 вказаної Інструкції передбачає й ряд заборон в професійній діяльності експерта, зокрема: самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню; вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта та з'ясування питань права і надавати оцінку законності проведення процедур, регламентованих нормативно-правовими актами; зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням тощо.

Одним із елементів структури правового статусу експерта є його відповідальність. Однією з обов'язкових умов визнання висновку як засобу доказування є наявність вказівки, що експерт попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом – також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 104 ЦПК України). Попередження експерта про кримінальну відповідальність слугує меті забезпечення об'єктивності дослідження, оскільки дія його механізму спрямована на те, щоб поінформувати судового експерта про наявність специфічних обов'язків і можливу кримінальну відповідальність, зокрема для того, щоб вплинути на його психіку ще до початку проведення судової експертизи, шляхом появи позитивної установки [36, с. 19].

Судова практика притримується позиції, згідно з якою висновок експерта не є належним та допустимим доказом, якщо у ньому не зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і що він підготовлений для подання до суду (постанова Великої Палати

Верховного Суду від 18 грудня 2019 року № 522/1029/18 [18]).

Експерта може бути притягнуто до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільної відповідальності. Так, за надання завідомо неправдивого висновку (ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України), за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов’язків (ст. 385 КК України) експерт несе кримінальну відповідальність [13].

Також потрібно врахувати те, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [19] судовий експерт відноситься до суб’єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

За злісне ухилення від явки до суду експерт несе адміністративну відповідальність (ст. 185–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

За допущені порушення під час проведення експертизи, що не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності (до судових експертів можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення: попередження; призупинення дії свідоцтва (на строк від 6 місяців і більше); позбавлення кваліфікації судового експерта; пониження кваліфікаційного класу судового експерта – п. 12 Глави VII «Порядок розгляду питань дисциплінарної відповідальності судових експертів» Положення про експертно–кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів [23]). Крім цього, у разі завдання своїми діями майнової шкоди під час проведення експертизи експерт несе матеріальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Грабовська О. вказує такі ознаки спеціальних знань експерта: 1) спеціальні знання не мають характеру загальновідомості; 2) спеціальні знання здобуті внаслідок наукової та (або) практичної діяльності [7].

Таким чином, експерт у цивільному судочинстві – це особа, яка: а) володіє спеціальними знаннями у певній галузі, які є необхідними для встановлення обставин (фактів), що мають значення для правильного вирішення справи; б) має відповідну освіту та атестацію, включена до Реєстру атестованих судових

експертів; в) керуючись принципами законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, покликана підготувати висновок та у разі необхідності роз'яснити його у судовому засіданні.

1.2. Висновок експерта та його значення як засобу доказування

Висновок експерта – одне із джерел доказів, передбачених у ЦПК України (п. 2 ч. 2 ст. 76 ЦПК України). Ніякі докази не мають заздалегідь встановленої сили (ч. 2 ст. 89 ЦПК України), і тому висновок експерта не має переваг перед іншими доказами.

Порівняно з іншими доказами висновок експерта має специфічні риси, зумовлені його сутністю:

- він формулюється на основі використання спеціальних знань;
- є вивідним знанням, а не інформативним, як інші особисті докази (показання), знання.

Згідно ч. 1 ст. 109 ЦПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

А. Штефан вказує, що висновок експерта – це засіб доказування, який формується експертом в результаті проведеного дослідження, заснованого на застосуванні спеціальних знань, на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи і складається у формі та в порядку, передбаченому законом [36]

В умовах чинного процесуально-правового регулювання експерт може як призначатися судом, так і залучатися учасником справи, при цьому порядок проведення експертизи та складення висновку експерта є одним і тим же для обох випадків. Висновок, складений внаслідок проведення експертизи на замовлення учасника справи, та висновок, складений в результаті призначення експертизи судом, мають однакове значення і виступають одним і тим же засобом доказування – висновком експерта

Традиційно у юридичній літературі виділяють такі ознаки висновку

експерта як засобу доказування:

1. підставою надання експертом висновку є призначення судом проведення експертизи; висновок експерта має відповідати правилам належності доказів;
2. фактичні дані у висновку експерта мають бути у формі констатації факту;
3. висновок експерта завжди пов'язаний з іншими доказами.

Хоч ці ознаки висновку експерта сформульовані достатньо давно, на наш погляд, вони є цілком сучасними та такими, що відповідають прогресу цивільного процесу України [14].

Стаття 109 ЦПК України передбачає структуру висновку експерта: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом – також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Інструкція № 53/5 вказує, що висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки).

У вступній частині висновку експерта зазначаються:

дата надходження документа про призначення експертизи (залучення експерта);

найменування експертної установи та /або ім'я, прізвище, по батькові експерта;

документ про призначення експертизи (залучення експерта), його найменування і дата складання, найменування органу та/або посада і прізвище особи, який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

справа, за якою вона призначена (кримінальна, про адміністративне правопорушення, цивільна, господарська, адміністративна тощо, номер справи), або стаття закону, якою передбачено надання висновку експерта (у разі наявності);

перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження);

відомості про надані матеріали (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів);

спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість;

запис про відповідність матеріалів та об'єктів, що надійшли до експертної установи (експерта), матеріалам, зазначеним у документі про призначення експертизи (залучення експерта);

перелік питань (дослівно у формулюванні документа про призначення експертизи (залучення експерта)), які поставлено на вирішення експертизи; якщо питання сформульовано неясно або його редакція не відповідає рекомендаціям, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції документа про призначення експертизи (залучення експерта) він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає зазначеним рекомендаціям; якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найдоцільніший порядок дослідження; якщо деякі питання, що містяться у документі про призначення експертизи (залучення експерта), вирішувались при проведенні експертиз різних видів, – відомості (експертна установа, номер та дата висновку) про ці експертизи; якщо питання, які поставлені на вирішення експертизи, доцільно вирішувати в іншому порядку, ніж той, що визначений у документі про

призначення експертизи (залучення експерта), – зазначається, у якому порядку вирішуватимуться ці питання ;

питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи (якщо таке розглядалось);

дані про експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада , клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, освіта, освітньо–кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність , стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії;

попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України;

інформація про те, що висновок підготовлений для подання до суду або долучення до матеріалів кримінального провадження (у разі проведення експертизи на підставі письмового звернення особи, яке містить таку інформацію);

дата направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів , дата надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;

при проведенні додаткових або повторних експертиз зазначаються відомості про первинну (попередні) експертизу (експертизи) (прізвище експерта, назва експертної установи чи місце роботи експерта, номер і дата висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи (експертиз)); зміст питань, які були поставлені перед експертом на додаткове або повторне вирішення, а також мотиви призначення додаткової або повторної експертизи , які зазначені у документі про призначення експертизи (залучення експерта), якщо у ньому такі мотиви відсутні, про це робиться відповідний запис;

відомості про підстави та осіб, які були присутні під час проведення

досліджень (прізвище, ініціали, статус);

нормативні акти, методики, рекомендована науково–технічна та довідкова література з Переліку рекомендованої науково–технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 липня 2010 року № 1722 /5, інші інформаційні джерела, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик проведення судових експертиз з Реєстру методик проведення судових експертиз, який ведеться відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924 /15615.

У дослідницькій частині висновку експерта описуються процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновків з поставлених питань.

Дослідницька частина повинна включати:

відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;

посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;

експертну оцінку результатів дослідження .

У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині [21].

У п. 1 ст. 239 ЦПК України зазначено, що висновок експерта оголошується в судовому засіданні за клопотанням учасника справи. Водночас з'ясовано, що сьогодні на практиці, як правило , оголошення такого висновку переважно здійснюється судом.

Поряд з тим, у п. п. 2–4 ст. 239 ЦПК України також зазначено, що для роз'яснення і доповнення поданого висновку експерту можуть бути поставлені

додаткові (уточнюючі) питання (з метою з'ясування правильного розуміння суті самої відповіді експерта), а викладені письмово і підписані судовим експертом додаткові роз'яснення і доповнення до цього висновку обов'язково долучаються до матеріалів справи.

Кравченко А. та Зеленкова І. [11] вважають, що в цій частині чинне процесуальне законодавство України потребує певних уточнень, оскільки більш доцільним було б, щоб висновок судового експерта оголошувався і пояснювався в судовому засіданні виключно самим експертом. Це обумовлено тим, що тільки судовому експертові відомі певні особливості (специфічні моменти), які він з'ясував під час дослідження (судової експертизи та експертних досліджень), тільки він (судовий експерт) може правильно (безпомилково, об'єктивно) їх розтлумачити і обґрунтовано пояснити, бо не всі важливі моменти можна викласти так конкретно чи зрозуміло у експертному висновку, як він це може розтлумачити (пояснити) усно.

Судова експертиза – спеціальне дослідження, що призначається ухвалою суду під час розгляду цивільних справ. Одним із напрямів досягнення мети цивільного судочинства є визначення та закріплення на законодавчому рівні принципу змагальності сторін.

Інститут судової експертизи є складовою частиною цивільного процесуального законодавства України та відіграє суттєву роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. Для даного періоду розвитку цивільного процесуального права є категорична зміна поглядів на сутність і зміст принципу змагальності в цивільному процесі та його нормативного закріплення. Свобода й активність сторін під час судового захисту прав у поєднанні з їх відповідальністю за власні дії передбачає новий погляд на форми реалізації таких традиційних для цивільного процесу принципів як диспозитивність, змагальність за безумовного забезпечення принципу законності [17].

Значення експертизи в цивільному процесі зводиться до такого: висновок експерта є джерелом доказової інформації; за допомогою експертизи з'ясовуються ознаки, походження і причинні зв'язки окремих фактів та

механізми їх утворення; експертиза дозволяє визначити час початку та перебіг окремих явищ; експертиза дозволяє вирішити питання про тотожність осіб, предметів, речовин, їх групову належність; експертиза дозволяє виявити склад речовини, дати якісну й кількісну характеристику його елементів; експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення; експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу; експертиза є засобом запобігання правопорушень, а також слугує меті уникнення окремих судових помилок [33].

Висновки. Експерт у цивільному судочинстві – це особа, яка: а) володіє спеціальними знаннями у певній галузі, які є необхідними для встановлення обставин (фактів), що мають значення для правильного вирішення справи; б) має відповідну освіту та атестацію, включена до Реєстру атестованих судових експертів; в) керуючись принципами законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, покликана підготувати висновок та у разі необхідності роз'яснити його у судовому засіданні.

Висновок експерта – це засіб доказування, який формується експертом в результаті проведеного дослідження, заснованого на застосуванні спеціальних знань.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛІСТА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

2.1. Поняття та завдання участі спеціаліста в цивільному процесі

Поряд з експертом, одним із інших учасників цивільного процесу є і спеціаліст (ч. 1 ст. 74 ЦПК України), тобто особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Слово «спеціаліст» походить від латинського *peritus, specialis* – особа, яка професійно володіє певним фахом. Тлумачний словник української мови визначає як спеціаліста особу, яка досконало володіє певною спеціальністю, має глибокі знання в якій–небудь галузі науки, техніки, мистецтва тощо; яка досягла високої майстерності в чому–небудь, знавець чогось [16, с. 370].

В юридичній літературі поняття «спеціаліст» визначається по–різному. Так, деякі автори вважають спеціалістом будь–яку фізичну особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і яка залучається до участі в проведенні певних процесуальних дій, зокрема під час розгляду справи, з метою сприяння у виявленні, закріпленні, вилученні доказів [12, с. 518–519]. Ці автори, як правило, обмежуються вказівкою лише на загальні ознаки, властиві спеціалісту. На нашу думку, поняття «спеціаліст» повинно охоплювати суттєві ознаки предметних галузей знань, а також кваліфікаційні вимоги до осіб, які в необхідних випадках можуть залучатися для участі у цивільній справі як спеціалісти.

Згідно ст. 74 ЦПК України спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час

вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Аналіз ст. 74 ЦПК України дає підстави стверджувати, що спеціаліст – це особа, яка надає суду виключно технічну допомогу і не є суб'єктом доказування [26].

Процесуальні права та обов'язки спеціаліста передбачені ч. 3 та 4 ст. 74 ЦПК України.

Зокрема, спеціаліст зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Діяльність спеціаліста спрямована на сприяння суду та іншим учасникам справи щодо отримання, подання, дослідження та забезпечення доказів. Таке сприяння спеціаліста, згідно з положеннями ЦПК України, можливе шляхом його участі при: огляді доказів за їх місцезнаходженням (ч. 3 ст. 85); огляді веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту (ч. 7 ст. 85); огляді речових доказів, що швидко псуються (ч. 2 ст. 86); дослідженні письмових доказів (ст. 235); дослідженні речових та електронних доказів (ст. 236) тощо.

Процесуальна діяльність спеціаліста може здійснюватися й у формі «надання консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи» [4, с. 106]. Надання технічної допомоги проявляється безпосередньо у фотографуванні, складанні схем, планів, креслень, відборі зразків для проведення експертизи тощо, в той час як консультаціями слід

розуміти науково—обґрунтовані поради, що надаються фахівцем і виражаються в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають при підготовці та проведенні процесуальних дій, процесуальному оформленні їх результатів [3, с. 191].

Відповідно до ч. 2 ст. 74 ЦПК України, допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта. Але процесуальна діяльність спеціаліста має суттєвий зв'язок із професійною діяльністю експерта. Так, з метою надання консультацій та безпосередньої технічної допомоги, спеціаліст може бути залучений, зокрема при:

- відборі зразків для проведення експертизи;
- вирішенні питань, що пов'язані з проведенням експертизи (для обґрунтування необхідності призначення і проведення експертизи;
- поданні клопотання про призначення додаткової і повторної експертизи тощо.

Спеціаліст у цивільному процесі виконує низку функцій, що обумовлені його процесуальним статусом. Так, Т.В. Сахнова виділяє такі функції, що здійснюються спеціалістом:

1. Функція сприяння суду під час здійснення процесуальних дій, пов'язаних із отриманням судового доказу (наприклад, під час участі в допиті свідка, отримання зразків почерку, призначення експертизи, огляду речового та письмового доказу, відтворення аудіо – й відеозаписів) чи дослідженням судового доказу (письмового, речового, аудіо– й відеозаписів), або забезпеченням судового доказу.

2. Функція надання консультативно—довідкової допомоги зі спеціальних питань, що не потребує проведення спеціального дослідження. Участь спеціаліста з метою сприяння суду в правильному здійсненні процесуальної дії самостійного доказового значення не має [25, с. 358].

Вважається, що допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта. Проте необхідно акцентувати увагу на тому, що спеціаліст залучається судом до участі в процесі

саме для надання безпосередньої технічної допомоги та проведення консультацій під час учинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Отже, така допомога, крім технічного аспекту, не може мати іншого характеру та не замінює висновок експерта.

Таким чином, можна стверджувати, що на відміну від висновку експерта, надання технічної допомоги, консультацій та роз'яснень спеціалістом не є джерелом доказів у конкретній справі [15].

Слід зазначити, що хоча діяльність спеціаліста пов'язана з фіксацією доказів за допомогою технічних приладів та навичок, її результати, як правило, розцінюються як похідні докази, наприклад фотографія – це лише відображення обставин чи доказів. Вони лише допомагають суду та всім учасникам цивільного процесу орієнтуватися в масиві інформації і вилучати з неї ті відомості, що стосуються справи.

На думку Д. Глушкової, звернення до спеціаліста за інформаційно-довідковою допомогою з правових питань є можливим, на обґрунтування чого вона наводить три чинники, які можуть викликати таку необхідність: 1) динамічність законодавства, велика кількість підзаконних нормативних актів, що видаються суб'єктами відомчої нормотворчості; 2) наявність у відомчих нормативних актах спеціальних термінів і визначень, що вимагають спеціальної освіти для їх належного розуміння; 3) необхідність встановити зміст норм іноземного права під час розгляду справ, ускладнених іноземним елементом. Дослідниця визначає умови, за яких можливе звернення до спеціаліста за допомогою, що стосується правових питань: 1) допомога спеціаліста повинна стосуватися суміжних питань між правом та іншими галузями знань (винятком із цього правила є допомога спеціаліста у встановленні змісту норм іноземного права); 2) допомога спеціаліста повинна надаватися як консультація, що має довідковий характер; 3) спеціаліст у жодному разі не повинен вирішувати питання, що належать до виключної компетенції суду, такі, як: визначення протиправності діяння, встановлення складу цивільного правопорушення, оцінювання доказів тощо [6].

Таким чином, спеціаліст посідає особливе місце серед осіб, які сприяють здійсненню цивільного судочинства. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві може мати дві форми. По-перше, це участь спеціаліста у сприянні здійсненню судом правосуддя в цивільних справах (зокрема шляхом участі в окремих процесуальних діях, надання технічної допомоги: фотографування, складанні схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). По-друге, це надання судові консультаційно-довідкової допомоги та письмових роз'яснень (висновків) щодо питань, що потребують застосування спеціальних знань (крім правових питань), коли проведення експертизи не потрібне.

2.2. Процесуальна діяльність спеціалістів на окремих стадіях цивільного судочинства

Отже, спеціаліст – це фізична особа, яка надає допомогу суду під час вчинення певних процесуальних дій, що потребують спеціальних знань або навичок. На відміну від експерта, спеціаліст не складає письмового висновку і його дії не є засобом доказування у справі.

Допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта. Спеціаліст залучається до участі у цивільному процесі за ухвалою суду. Спеціаліст може бути залучений під час підготовчого провадження або під час розгляду справи по суті. Кандидатура спеціаліста може бути надана особами, які беруть участь у справі, або визначена судом самостійно. Наявність спеціальних знань або навичок в особи, яка залучається до участі у справі як спеціаліст, підтверджується відповідним дипломом. Спеціаліст повинен бути об'єктивний та неупереджений.

Відповідно до ст. 38 ЦПК України спеціалісту може бути заявлено відвід. Мета участі спеціаліста в цивільному процесі надання безпосередньої технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій.

До такої належить фотографування, складання схем, планів, креслень,

відбору зразків для проведення експертизи тощо. Під час дослідження доказів суд, залучивши спеціаліста до участі у справі, може скористатися його усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Оскільки завданням спеціаліста є сприяння суду та особам, які беруть участь у справі, в дослідженні доказів і допомога спеціаліста технічного характеру не замінює висновку експерта, то в разі якщо за результатами консультації чи роз'яснень спеціаліста виникнуть обставини, які потребуватимуть дослідження або оцінки, суд може запропонувати сторонам надати докази або заявити клопотання про призначення експертизи. Спеціаліст зобов'язаний з'явитися за викликом суду, відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби надавати суду технічну допомогу.

Спеціаліст не несе відповідальності за свої дії в процесі, зокрема за завідомо неправильні відповіді, консультації або роз'яснення, оскільки такої відповідальності законом не передбачено.

З огляду на те, що суд є фахівцем у галузі права, допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань, тобто питань, пов'язаних із пошуком та застосуванням норм права. Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, з дозволу суду задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Під час написання курсової роботи нам було досліджено судову практику про залучення спеціалістів до участі у розгляді цивільної справи.

Зокрема, як вбачається із ухвали Дніпровський районний суд міста Києва № 755/11413/17 від 17 липня 2018 року, після призначення у справі судової

експертизи, судовим експертом Соповою К.А. на адресу суду направлено клопотання про залучення до виконання судової експертизи фахівця із музичною освітою або фахівця з аранжування, мотивуючи тим, що об'єктами дослідження є виконання музичних творів, що містяться на DVD-диску із записом концерту, для порівняння досліджуваних об'єктів необхідно провести аналіз музики (мелодії) досліджуваних пісень у виконання ОСОБА_1 під час концерту та перенести (перекласти) його в ноти (транскрипцію музичного твору), однак судовий експерт, якому доручено проведення експертного дослідження не має спеціальних знань для проведення вказаного аналізу. Представник позивача Погаєв О.К. в судовому засіданні просив задовольнити клопотання судового експерта та залучити до участі у справі фахівця–музикознавця, який має досвід у здійсненні такого виду експертних досліджень, ОСОБА_5 – викладача кафедри звукорежисури Київського інституту музики ім. Р.М. Глієра, диригента, аранжувальника, оркеструвальника, має вищу музичну освіту за спеціальністю «музика», яку здобув у Київському державному педагогічному інституті ім. М.П. Драгоманова, а також «народні інструменти», яку здобув у Київському державному музичному училищі ім. Р.М. Глієра. Відтак, за наслідками розгляду такого клопотання, судом залучено фахівця–музикознавця ОСОБА_5, викладача кафедри звукорежисури Київського інституту музики ім. Р.М. Глієра, до виконання судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності, яка призначена на підставі ухвали Дніпровського районного суду міста Києва від 22 січня 2018 року у цивільній справі №755/11413/17, проведення якої доручено судовому експерту Науково–дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України Соповій Катерині Андріївні [28].

Ухвалою Полтавського районного суду Полтавської області № 545/2815/21 від 17 лютого 2022 року для відбору експериментальних зразків підпису ОСОБА_1, з метою проведення судової почеркознавчої експертизи, суд залучив спеціаліста з Полтавського науково–дослідного експертно–криміналістичного центру УМВС України [30].

15 лютого 2022 року ухвалою Кобеляцький районний суд Полтавської

області № 532/1592/20 у підготовчому провадженні залучено до участі в справі спеціаліста, сертифікованого інженера— землепорядника ОСОБА_3 . Судом встановлено, що предметом розгляду цієї цивільної справи є право власності на земельну ділянку . Обставиною, яка підлягає з'ясуванню у справі є, зокрема, дотримання меж між земельними ділянками що належать ОСОБА_1 (попередній власник ОСОБА_4) та ОСОБА_2 (попередній власник ОСОБА_5) та розташовані в межах с. Прогрес на території Червоноквітівської сільської ради Кобеляцького району Полтавської області.З метою з'ясуванню цього питання, необхідні спеціальні знання. З метою вирішення справи, судом приймалось рішення про призначення по справі експертизи. При цьому з метою проведення експертизи необхідна топографо – геодезична зйомка у цифровому просторовому (закоординованому) електронному вигляді dmf форматі (в СК-63) та паперовому вигляді спірних земельних ділянок [29].

Ухвалою Приморського районного суду м. Маріуполя № 266/4521/16—ц від 01 лютого 2022 року до участі у проведенні огляду залучено в якості спеціаліста ОСОБА_7 (АДРЕСА_4) для здійснення вимірювання та фотографування (відеозапису), та визначення відповідності будівельним нормам та правилам розташування самовільно зведених на земельній ділянці домоволодіння АДРЕСА_1 будівель та споруд (житлової двоповерхової недобудови; літнього душу; вбиральні; недобудованої альтанки та собачого вольєру) відносно межі сумісної ділянки та житлового будинку домоволодіння АДРЕСА_2 [31].

В порядку окремого провадження також залучаються спеціалісти до участі у справі. Так, ухвалою Білозерського районного суду Херсонської області № 648/1282і/21 від 07 грудня 2021 року зі метою встановлення особи заявника, суд вважав необхідним призначити у справі судову дактилоскопічну експертизу, для проведення якої, експерту необхідно надати об'єкти дослідження, сліди пальців та долонь заявника. Заі вказаних обставин, з метою відбирання об'єктів експертного дослідження, суд залучив спеціаліста з числа відповідних працівників Відділення поліції № 1 ХРУП ГУНПі в Херсонській області [27].

Отже, спеціаліст може бути залучений до участі у справі на будь-якій

стадії розгляду цивільної справи та у будь-якому провадженні.

Висновки. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Діяльність спеціаліста спрямована на сприяння суду та іншим учасникам справи щодо отримання, подання, дослідження та забезпечення доказів.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНО–ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА І СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Найбільш дискусійними в юридичній науці залишаються питання розмежування процесуального статусу експерта та спеціаліста.

Ці суб'єкти в цивільному провадженні наділені різним правовим статусом і виконують неоднакові функції. Участь експерта та участь спеціаліста в цивільному процесі окреслюється деякими спільними рисами (в обох випадках застосовуються спеціальні знання, експерт та спеціаліст діють у межах встановленої законодавством процедури), проте ототожнювати їх не дозволяють суттєві відмінності.

Відмінними рисами між експертом та спеціалістом, зокрема є:

1) висновки та консультації спеціаліста, на відміну від висновку експерта, не відносяться до засобів доказування у цивільному процесі. Консультації, що надаються спеціалістом, за твердженням А. Штефан, не містять інформації про обставини справи та не є засобом їх встановлення таких обставин, оскільки інформація про те, як належить застосовувати певне обладнання для вчинення тієї чи іншої процесуальної дії, не входить до предмета доказування у справі, не здатна підтвердити чи спростувати певні факти [36, с. 24];

2) діяльність експерта спрямована на отримання нової інформації про фактичні обставини справи, а спеціаліста – на сприяння надання консультативно–довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи [1, с. 19];

3) висновок експерта є результатом спеціального дослідження, що знаходиться поза процесуальною регламентацією суду, на відміну від висновку спеціаліста, для якого не має потреби проводити окреме спеціальне дослідження, оскільки діяльність спеціаліста саме супроводжує процесуальну діяльність суду

[9, с . 85];

4) суттєвою є різниця і в цивільному процесуальному статусі вказаних інших учасників судового процесу. Експерт має більш широке коло повноважень , несе суворішу відповідальність у випадку невиконання своїх прямих обов'язків або вчинення незаконних дій, пов'язаних із професійною діяльністю [37, с. 133]. Експерт , на відміну від спеціаліста, попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом – також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;

5) відмінним є і процес як залучення спеціаліста та експерта до участі у розгляді справи (експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи), так і безпосередньої їх участі в судовому засіданні (попередження експерта під розписку про кримінальну відповідальність , приведення до присяги тощо) [2].

6) експертом може бути особа, яка має спеціальні знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва, пройшла відповідну підготовку й отримала кваліфікацію експерта з певних видів експертиз та внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів; для того, щоб бути спеціалістом, достатньо володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів.

Важливим процесуальним аспектом , що розмежовує процесуальні статуси експерта і спеціаліста , наведеним Вищим господарським судом у Постанові «Про деякі питання практики призначення судової експертизи», який , на нашу думку, можна застосовувати і до цивільного судочинства, є попередження про відповідальність. Так , відповідно до п. 16 Постанови, якщо, призначаючи судову експертизу, господарський суд не попередив особу чи осіб, які проводитимуть судову експертизу, про відповідальність, передбачену ст.ст. 384, 385 Кримінального кодексу України, за надання завідомо неправдивого висновку або відмову надати висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків, то поданий суду висновок може вважатися

висновком спеціаліста, але не висновком експерта [5].

Окремо варто підкреслити, що, на відміну від спеціаліста, незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються: процесуальним порядком призначення судового експерта; заборonoю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

Висновок. Експерт та спеціаліст є іншими учасниками цивільного процесу, процесуальна діяльність яких пов'язана із застосуванням спеціальних знань в процесі розгляду і вирішення справи.

Експерт та спеціаліст не мають юридичної заінтересованості у результатах розгляду справи, а їх участь у процесі обумовлюється наданням обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку на поставлені питання, або ж відповідно – необхідністю надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням технічних засобів.

Співвідношення між статусом експерта і спеціаліста в цивільному судочинстві, та результатами їх діяльності (відповідно, висновком експерта та консультаціями і висновками спеціаліста), вказує, з одного боку, на суттєвий взаємозв'язок між ними, а з іншого – на наявність ряду відмінних рис (висновки та консультації спеціаліста, на відміну від висновку експерта, не відносяться до засобів доказування у цивільному процесі; висновок експерта є результатом спеціального дослідження, на відміну від висновку спеціаліста; законодавством встановлені чіткі вимоги як до особи, яка може бути судовим експертом, так і форми та змісту висновку експерта як засобу доказування; суттєвою є різниця в

цивільному процесуальному статусі таких учасників судового процесу, а також в процесі їх залучення до розгляду у справі).

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано, що експертом є особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи, якій в порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справ.

2. Правовий статус експерта у цивільному процесі установлений ЦПК України, Законом України «Про судову експертизу» та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

3. Досліджено, що експерт у своїй діяльності може підлягати кримінальній відповідальності за надання завідомо неправдивого висновку (ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України), за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 385 КК України); адміністративній відповідальності за злісне ухилення від явки до суду експерт несе адміністративну відповідальність (ст. 185–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення); дисциплінарній відповідальності (до судових експертів можуть бути застосовані такі дисциплінарні стягнення: попередження; призупинення дії свідоцтва (на строк від 6 місяців і більше); позбавлення кваліфікації судового експерта; пониження кваліфікаційного класу судового експерта) та цивільно-правовій відповідальності у разі завдання своїми діями майнової шкоди під час проведення експертизи.

4. Проаналізовано, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

5. Визначено основні ознаки висновку експерта: 1. підставою надання експертом висновку є призначення судом проведення експертизи; висновок

експерта має відповідати правилам належності доказів; 2. фактичні дані у висновку експерта мають бути у формі констатації факту; 3. висновок експерта завжди пов'язаний з іншими доказами.

6. Установлено, що значення висновку експерта полягає у наступному: 1) він є джерелом доказової інформації; 2) за його допомогою з'ясовуються ознаки, походження і причинні зв'язки окремих фактів та механізми їх утворення; дозволяє визначити час початку та перебіг окремих явищ; дозволяє вирішити питання про тотожність осіб, предметів, речовин, їх групову належність; дозволяє виявити склад речовини, дати якісну й кількісну характеристику його елементів; дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення; експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу; є засобом запобігання правопорушень, а також слугує меті уникнення окремих судових помилок.

7. Досліджено, що спеціаліст - це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

8. Діяльність спеціаліста спрямована на сприяння суду та іншим учасникам справи щодо отримання, подання, дослідження та забезпечення доказів. Таке сприяння спеціаліста, згідно з положеннями ЦПК України, можливе шляхом його участі при : огляді доказів за їх місцезнаходженням (ч. 3 ст. 85); огляді веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту (ч. 7 ст. 85); огляді речових доказів, що швидко псуються (ч. 2 ст. 86); дослідженні письмових доказів (ст. 235); дослідженні речових та електронних доказів (ст. 236) тощо.

9. Досліджено основні функції спеціаліста: функція сприяння суду під час здійснення процесуальних дій, пов'язаних із отриманням судового доказу та функція надання консультативно-довідкової допомоги зі спеціальних питань, що

не потребує проведення спеціального дослідження.

10. Спеціаліст може бути залучений до участі у справі на будь-якій стадії розгляду цивільної справи (підготовче провадження, розгляд справи по суті, розгляд справи у апеляційній чи касаційній інстанції) та у будь-якому провадженні (загальне позовне, спрощене позовне, окреме).

11. Проаналізовано основні відмінності між експертом та спеціалістом: 1) висновки та консультації спеціаліста, на відміну від висновку експерта, не відносяться до засобів доказування у цивільному процесі; 2) діяльність експерта спрямована на отримання нової інформації про фактичні обставини справи, а спеціаліста – на сприяння надання консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи; 3) висновок експерта є результатом спеціального дослідження, що знаходиться поза процесуальною регламентацією суду, на відміну від висновку спеціаліста, для якого не має потреби проводити окреме спеціальне дослідження, оскільки діяльність спеціаліста саме супроводжує процесуальну діяльність суду; 4) експерт має більш широке коло повноважень, несе суворішу відповідальність у випадку невиконання своїх прямих обов'язків або вчинення незаконних дій, пов'язаних із професійною діяльністю; 5) експертом може бути особа, яка має спеціальні знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва, пройшла відповідну підготовку й отримала кваліфікацію експерта з певних видів експертиз та внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів; для того, щоб бути спеціалістом, достатньо володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баглай Т.О. Правовий статус експерта та спеціаліста в цивільному процесі. *Проблеми законотворчого процесу в Україні : шляхи вирішення та перспективи розвитку : зб. пр. Всеукр. наук.–практ. конф. молодих учених та юристів (25 квітня 2014 р., м. Дніпропетровськ).* Дніпропетровськ, 2014. С. 15–20.
2. Бисага Ю. М., Заборовський В. М. Процесуальне становище експерта та спеціаліста як учасників цивільного процесу. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 1. С. 31–36
3. Бухонський С. О. Залучення спеціаліста, як форма використання спеціальних знань у чинному кримінально–процесуальному законодавстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія».* 2014. №. 4. С. 190–198
4. Бухонський С. О. Щодо процесуального становища спеціаліста та експерта у кримінальному провадженні. *Право: історія, теорія, практика: І Міжнародна науково–практична конференція (м. Харків, 4–5 грудня 2015 року).* Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С 104–107
5. Васильєв В. М. До питання розмежування статусу експерта та спеціаліста в цивільному та господарському процесі. *Соціологія права.* 2020. № (33). С. 7–11
6. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2009. 21 с.
7. Грабовська О., Вілінський М. Експерт у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право.* № 1. 2021. С. 5–10
8. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. *Траєкторія науки.* 2019. № 9. 3001 с.
9. Кіресєва Н.О., Скорич О.О. Проблеми правової регламентації статусу спеціаліста в цивільному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2015. №. 6(1). С. 82–86.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122
11. Кравченко А.В., Зеленкова І.І. Проблемні питання участі експерта в цивільному судочинстві. *Адвокат. Наука і практика*. 2011. № 12 (135). С. 43–45
12. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково–практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Київ : Істина, 2006. 944 с.
13. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131
14. Лазько О. М. Висновок експерта як засіб доказування в цивільному процесі. *Наука і правоохорона*. 2013. № 4(22). С. 106–112
15. Матвійчук В. К. Науково–практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 т. Т. 1 / В. К. Матвійчук, І. О. Хар. Вид. 2–ге, змін. та допов. К. : Алеута ; КНТ, 2008. 787 с.
16. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2–е вид. Київ. АКОНІТ, 2001. Т. 3. П–Я. 862 с.
17. Поліщук М. Г. Експертиза як форма використання спеціальних знань у цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 125–127
18. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2019 року № 522/1029/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87144996> (дата звернення: 27.04.2022)
19. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
20. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплат винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Кабінету Міністрів

України від 1 липня 1996 року. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-п> (дата звернення: 02.04.2022)

21. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерство юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 172

22. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання: постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2007 року № 795. *Офіційний вісник України*. 2007. № 42. Ст. 6

23. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ Міністерство юстиції України від 3 березня 2015 року № 301/5ф. *Офіційний вісник України*. 2015. № 14. Ст. 278.

24. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232

25. Сахнова Т.В. Курс цивільного процесу : теоретичні початки та основні інститути. М : Волтерм Клувер, 2008. 696 с.

26. Теремецький В., Петровський А. Оптимізація суб'єктів доказування в цивільному процесі України в контексті правового статусу фахівця у певній галузі знань. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 107–113

27. Ухвала Білозерського районного суду Херсонської області від 07 грудня 2021 року № 648/1282/21. URL : <https://opendatabot.ua/court/101670700-c8a670e5c4e8b6cbe3788a6110317379> (дата звернення: 25.04.2022)

28. Ухвала Дніпровського районного суду міста Києва від 17 липня 2018 року № 755/11413/17. URL : <https://opendatabot.ua/court/78307640-9e45fdda35eaf25b07dfdfdca9074279> (дата звернення: 25.04.2022)

29. Ухвала Кобеляцького районного суду Полтавської області від 15 лютого 2022 року № 532/1592/20. URL: <https://opendatabot.ua/court/103271075-ab47183de35239d8a709873c029e3d38> (дата звернення: 20.04.2022)
30. Ухвала Полтавського районного суду Полтавської області від 17 лютого 2022 року № 545/2815/21. URL : <https://opendatabot.ua/court/103385355-7fda6c6df11b601e42a449ed45de7bbd>
31. Ухвалою Приморського районного суду м. Маріуполя № 266/4521/16-ц від 01 лютого 2022 року <https://opendatabot.ua/court/102907082-e98fc7947ddc45e3b3616536e233ec6c> (дата звернення: 25.04.2022)
32. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В . Цивільний процесуальний кодекс України : науково–практичний коментар: у 2 т. / заг. ред. С. Я. Фурси. Київ. Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2006. Т. 1. 912 с.
33. Ходанович В.О. Судові експертизи в цивільному судочинстві України. *Сучасні проблеми криміналістики* : матеріали міжнародної науково–практичної конференції, присвяченої 100–річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В.П. Колмакова. Одеса : Юридична література, 2013. С. 326–329
34. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492
35. Шапіро В. С. Проблемні аспекти участі експерта в цивільному процесі. *Правові горизонти*. 2018. С. 24 – 28
36. Штефан А. С. Висновок експерта у цивільному судочинстві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 2. С. 16–28
37. Шultzенко А. В. Процесуальний статус і особливості процесуальної діяльності експерта й спеціаліста. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 19. С. 132–134